

Píše Robert Krumphanzl

(E*forum, 17. 10. 2012)

Připomínat **Jiřího Němce** (18. 10. 1932 – 4. 10. 2001) – psychologa, překladatele, kulturního publicistu a editora – v čase, kdy uběhlo osmdesát let od jeho narození, stojí za to hned z několika důvodů: Byl jedním z iniciátorů tzv. Ekumenického semináře v Jirchářích, který se stal od roku 1963 do počátku let sedmdesátých jedinečnou (a první zcela veřejnou, i když ne jedinou) platformou svobodného náboženského, filosofického a kulturního dialogu v komunistickém Československu. (K Jirchářům viz dokument uveřejňující [programy semináře](#) a komentář k němu.) Vedle Emanuela Mandlera, Jana Nedvěda a Václava Havla patřil Jiří Němec k členům redakčního kruhu časopisu Tvář, kteří nejpodstatněji ovlivnili podobu a směřování této zásadní nemarxistické kulturní tribuny šedesátých let. Před okupací v roce 1968 se Němec podílel na přípravách a vzniku Díla koncilové obnovy, sdružení usilujícího o uvedení myšlenek 2. vatikánského koncilu do každodenního života katolické církve a přiblížení křesťanství současnému člověku. Po roce 1968 spoluvytvářel paralelní kulturní aktivity, ať už šlo o tehdy pololegální či ilegální studijní či diskusní kroužky, nebo o literární, hudební či výtvarné dění formujícího se „undergroundu“. V roce 1976 Němec pak patřil k nejužšímu kruhu iniciátorů Charty 77 a bezprostředně se podílel na formulaci Prohlášení.

Tolik ve faktografickém výčtu Němcovy společensky nejdůležitější aktivity. Jiří Němec se však kromě toho věnoval – a nutno dodat, že tak činil vedle svého zaměstnání psychologa na Foniatrické klinice v Praze, které vykonával s velkým nasazením a na vysoké odborné a profesionální úrovni – přednášení, vlastním překladům i pořádání knižních edic (v šedesátých letech tiskem publikovaných, jak to dovozovala politická situace, později samizdatových). Společně s Petrem Rezkem inicioval po smrti Jana Patočky pořádání jeho spisů, po své vynucené emigraci v roce 1983 se pak ve Vídni podílel na vydávání Patočkových vybraných spisů v němčině a vzniku Patočkovy bibliografie. Od druhé poloviny sedmdesátých let se dále účastnil spolu s Ivanem Chvatíkem, Pavlem Koubou a Miroslavem Petříčkem na překladu Heideggerova spisu Bytí a čas.

Ani toto doplnění nicméně neposkytuje dostatečný obraz Němcovy osobnosti. Ta se projevovala mimo jiné také v jeho roli inspirátora, přirozené duchovní autority či prostě partnera v dialogu pro celou řadu lidí v jeho nejbližším přátelském i vzdálenějším okruhu. Zmínme v této souvislosti příkladně Zbyňka Hejdu či Andreje Stankoviče. Zbyněk Hejda – Němcovi dedikoval svou básnickou prózu Nikoho tam nepotkám (1961) – na konci sedmdesátých let napsal známou polemiku s Ivanem M. Jirousem O Jiřím Němcovi znovu, v níž mimo jiné uvádí Němcovy nesporné zásluhy,

jak „pokud jde o autory, které skutečně uvedl a pomáhal uvést do českého kontextu, tak pokud jde o jeho podíl na úsilí obnovit potlačené a rozrušené povědomí o normálním kontextu české a světové literatury“. Andrej Stankovič – který publikoval své první verše v Tváři v lednu 1965 a patřil nadále do autorského okruhu časopisu – své monumentální literárně-historické dílo o Josefu Florianovi dedikoval „Jiřímu Němcovi, inspirátorovi a skutečnému vedoucímu této kdysi diplomové práce“ (srov. první kompletní knižní vydání monografie s bibliografií Florianova vydavatelství: A. Stankovič, Josef Florian a Stará Říše, Praha 2008). Účastníků Němcova „společenství“, k jehož jádru patřila jeho žena Dana Němcová a rodina, bychom mohli uvést celou řadu – Ladislava Hejdánka, Jana Sokola, Václava Freie, Petra Pokorného, Miloše Černého, Stanislava Zedníčka, Jana Lopatku, Jana Nedvěda, Karla Štindla, Josefa Forbelského, Milana Machovce, Bonaventuru Boušeho, Václava Břicháčka, později Ivana M. Jirouse, Věru Jirousovou, Petra Rezka, Ivana Chvatíka, Ivana M. Havla, Martina Hyblera, Pavla Zajíčka... (nevyhnutelně, ale nikoli úmyslně opomíjíme mnohé další).

Jak upozorňuje už Zbyněk Hejda v uvedeném textu, Němcovo angažmá vyrůstalo ze snahy navazovat na plodné tradice kulturního a náboženského života, které byly v Československu násilně přervány po únoru 1948. Není tedy v této souvislosti od věci zmínit též generačně starší účastníky dialogu, o nějž usiloval a jež považoval za nej přirozenější způsob vzdělávání a svobodného myšlení a tvorby – Jana Patočku, s nímž byl v pravidelném kontaktu od roku 1955 až do jeho smrti, Vladimíra Holana, s nímž trávil čas rozhovory o umění a filosofii od konce padesátých let, či Bohuslava Reynka a Suzanne Renaudovou.

Nicméně ani toto další doplnění ještě nepodává dostatečný obraz osobnosti Jiřího Němce a jeho významu. Pro jejich pochopení bude třeba jít ke zdrojům jeho uvažování o světě a – řečeno teilhardovsky – místě člověka v kosmu. Zhodnocení tohoto Němcova odkazu je stále na počátku. Podstatně by je měla usnadnit připravovaná edice Němcových textů, publikovaných studií a článků, záznamů přednášek a jejich konceptů a v neposlední řadě zápisníků, které si soustavně vedl od druhé poloviny padesátých let do sklonku let sedmdesátých. Tato edice případnou další reflexi postaví na pevnější základ. Vycházet by měla začít napřesrok. V rámci této krátké připomínky Jiřího Němce ještě v této souvislosti zmiňme alespoň dva momenty:

Je to za prvé Němcovo uvažování o umění, filosofii a náboženství, které mají v rámci lidského jednání výlučnou roli. V těchto oblastech – mimo rovinu pouhého přežívání a reprodukce – se nachází nejvlastnější smysl lidského života a konání (v tom u něho bezpochyby zaznívá ohlas a vliv Patočkův). Němec se celoživotně snaží hledat východisko z již zcela zřetelné ztráty schopnosti či zájmu o vzájemnou komunikaci mezi těmito třemi oblastmi, přičemž každá z nich je podle jeho přesvědčení ožívována a posilována především, ne-li dokonce jedině konfrontací a dialogem s druhými dvěma.

Za druhé je to promýšlení postavení člověka ve společnosti a možností svobodného jednání na poli společensko-politického angažmá, založeného nikoli na ovládnutí

(mocenském, ideologickém), ale na odpovědnosti k sobě i druhým. Jednou z otázek, které si v šedesátých letech Němec opakovaně klade, je postoj k stávajícímu režimu a s tím souvisejícímu dialogu křesťanů s marxisty, který neodmítá, ale naopak se o něj aktivně snaží. Do svého zápisníku si v srpnu 1961, tehdy osmadvacetiletý, zapsal: „Jsme přece poslání... nejsme zbytky něčeho, zříceniny, polou zamilované do vlastní malebné zchátralosti. Jsme poslání k lidem, ne ovšem k nějakým systémům (tam totiž právě lidé nejsou), a musíme být s *nimi*, pracovat s nimi (ne to jen markýrovat) – ne z masochismu, ale abychom *otevřeli* zablokovanou situaci. Jsme povoláni k hloupým, k úspěšným, k nudným, k neřešitelným atd., myslím však, že nejsme povoláni k *spoluasistenci* oficiálním šaškárnám – ale smějeme-li se jim, smějeme se jim právě s *lidem* (ha!).

Jak paradoxně působí, když po rozebrání mechanismu ovládnutí a zvnějšnění původně osvobodivého hnutí (jež nyní se již dokonce bojí *vnitřního* nasazení, vždyť: kam až by to mohlo vést!!) nakonec uzavřu: je třeba tvůrčím způsobem pracovat (v socialismu!!) na každém sebeprostším úseku, jedině takto lze vytvořit, lze rozšířit, *nutně* rozšířit atmosféru svobody, „пропустить в Европу окно“!

V době normalizace byl duch kulturně-společenských aktivit paralelních k režimním nesen velkou měrou hlubokou zkušeností intelektuálního dialogu z let šedesátých, rozšířenou ještě o oblast „undergroundu“ (mj. též účastí lidí z jiných sociálních vrstev). Ať už je hodnocení této skutečnosti jakékoli, právě tyto zkušenosti dialogu umožnily spolupráci tak širokého spektra politicky, nábožensky i jinak názorově vyhraněných osobností v rámci Charty 77 i mimo její platformu. Jakmile budeme schopni dostatečně, jinak než přibližně nebo schematicky zhodnotit význam Jiřího Němce pro českou kulturu a intelektuální společnost, potažmo pro „celý“ společenský život druhé poloviny 20. století, otevře se tím cesta k lepšímu porozumění smyslu nejen této etapy české kulturní historie, ale také některým přehlíženým rysům naší současnosti.

Psáno pro Institut pro studium literatury a Nakladatelství Triáda.

www.ipsl.cz